

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته علوم حدیث

گرایش تفسیر اثری

عنوان پایان نامه

بازشناسی راویان امامیه و میراث حدیثی مدینه در عصر حضور

استاد راهنما

حجت الاسلام و المسلمین دکتر علی راد

استاد مشاور

حجه الاسلام و المسلمین احمد غلامعلی

دانشجو

مهدی موحدی راد

۱۳۹۰

تقدیم بہ

آفتاب در حجاب، روشنی بخش خورشید

قلہ حیاء و قبلہ عفاف، قافلہ سالار عشق و صبر و معرفت

مادر، ہستی

حضرت صدیقہ کبریٰ فاطمہ الزہراء علیہا السلام

بہ نیت از تمامی عاشقان حضرتش بہ ویژه

پدر مرحوم کہ مرابا عشق سلالہ پاک نبوی پرورش داد

بہ امید آن کہ از تراق بر خوان لطفش بر ما ستمر باشد

سپاس بی پایان به پیشگاه خداوند متعال و صلوات و درود بر خاتم رسولان و اهل بیت پاکش و شکر و سپاس به محضر مقدس امام عصر حضرت حجت علیه السلام که همه هستی میمان خوان کرم اویند.

و با قدردانی از مسئولین و اسکنده علوم حدیث و دقت تبلیغات اصفهان
که این زمینه را برای ما فراهم آوردند تا هر چه بیشتر با علوم آل الله صلوات الله علیه احسین
آشنا شویم و شکر و قدردانی از همه اساتید بزرگوار می که از محضرشان توشه گرفته‌ام
به ویژه از استاد محترم جناب حجة الاسلام و المسلمین دکتر علی راد
که زحمت مطالعه سیاه مشق های این کمترین را بر عهده گرفته، مرا از راهبانی های دقیق خود بهره مند ساختند
و همچنین سپاس از استاد محترم جناب حجة الاسلام و المسلمین احمد غلامعلی
که بارها بهمانی ها و تذکرات سودمند خود مرا یاری نمودند.
همچنین شکر از همسر مهربانم که با صبوری مراد به سرانجام رسیدن این اثر ناچیزیاری نمود.

چکیده

بدون شک مدینه به عنوان اولین حوزه حدیثی است که آبشخوار دیگر مکاتب و حوزه های حدیثی فریقین می باشد. از این رو بازشناخت راویان پر کاری که در این حوزه فعالیت های حدیثی داشته اند ضروری می نماید. در این حوزه، همانگونه که بخاطر حضور پیامبر اکرم(ص) و حضور حداکثری صحابی آن بزرگوار، فعالیت های حدیثی اهل سنت از رونق قابل توجهی برخوردار بوده، بدلیل حضور حداکثری اهل بیت گرامی آن حضرت در مدینه، مدرسه حدیثی امامیه نیز قوت زیادی داشته بطوری که می بینیم بسیاری از راویان امامیه از دیگر شهرها رنج سفر بجان می خریدند و با تمامی محدودیت هایی که حضور در مدینه برای ایشان به همراه داشت بر خود لازم می دانستند در این پایگاه بزرگ علمی حضور یابند و گاه چندین سال در این شهر توطّن نموده به کسب معارف اهل بیت(ع) همت گمارند. برگزاری جلسات متعدد علمی توسط خاندان رسول اکرم(ص) به همراه تلاش فراوان راویان امامیه در فراگیری دانش آن بزرگواران، موجب گردید دانشوران فراوانی در حوزه تربیت یابند و با سفر به شهرهای خود چون کوفه، بغداد، قم و ری ... موجبات نشر و گسترش دانش اهل بیت را در غالب احادیث مرویه از ایشان فراهم آورند. در این پایان نامه بر آنیم که فعالیت های حدیثی راویان امامیه در این حوزه که اولین حوزه حدیثی امامیه نیز محسوب می شود را به تصویر بکشیم و شرح حال برخی از این راویان پرکار را نمایان گردانیم. این نوشتار در پنج فصل تدوین گردیده که فصل اول، خود در دو بخش به تبیین کلیات و مفاهیم اختصاص یافته، فصل دوم با عنوان درآمدی بر حوزه حدیثی مدینه، شرحی مختصر از معرفی شهر مدینه و تاسیس و تداوم این حوزه توسط رسول

خدا(ص) و اهل بیت(ع) او را در بر دارد، سومین و چهارمین فصل نیز به شرح حال محدثان امامیه اعم از قاریان، مفسران، فقیهان و متکلمان در این حوزه پرداخته و پنجمین فصل مبین میراث حدیثی منقول و مکتوب امامیه در این حوزه می باشد. باشد که انشاء الله این نوشتار فتح البابی برای تحقیقی جامع در حوزه حدیثی امامیه در مدینه گردد.

واژگان کلیدی: حوزه حدیثی، حوزه مدینه، راویان امامیه، راویان مدنی، محدثان مدینه، مکتوبات امامیه

فهرست مطالب

۷	چکیده
۲۷	پیشگفتار
۳۲	۱. فصل اول: کلیات و مفاهیم
۳۲	۱.۱. بخش اول: کلیات
۳۲	۱.۱.۱. شناسه پژوهش
۳۲	۱.۱.۲. بیان مسئله
۳۴	۱.۱.۳. اهمیت و ضرورت تحقیق
۳۵	۱.۱.۴. سوالات تحقیق
۳۵	۱.۱.۵. فرضیات تحقیق
۳۷	۱.۱.۶. پیشینه تحقیق

۳۷.....	چارچوب نظری تحقیق	۱.۱.۷
۳۹.....	بخش دوم: مفاهیم	۱.۲
۳۹.....	تبیین مفاهیم ابتدایی	
۳۹.....	حوزه حدیثی مدینه	۱.۲.۱.
۴۰.....	امامیه	۱.۲.۲.
۴۱.....	راویان	۱.۲.۳.
۴۲.....	میراث	۱.۲.۴.
۴۲.....	بازشناسی	۱.۲.۵.
۴۵.....	فصل دوم: درآمدی بر مکتب حدیثی مدینه	۲.
۴۵.....	بخش اول: مدینه شناخت	۲.۱
۴۵.....	واژگان شناسی یشرب و مدینه	۲.۱.۱
۴۶.....	مدینه از نگاه اهل بیت علیهم السلام	۲.۱.۲
۴۸.....	بخش دوم: درآمدی بر حوزه حدیثی مدینه	۲.۲
۴۹.....	پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) موسس و بنیانگذار حوزه حدیثی مدینه	۲.۲.۱
۵۰.....	اهل بیت علیهم السلام مروجان حوزه حدیثی مدینه	۲.۲.۲
۵۶.....	حوزه حدیثی مدینه در عصر صادقین علیهما السلام	۲.۲.۳

- ۲.۲.۴. حوزه حدیثی مدینه در عصر امام کاظم و امام رضا علیهماالسلام ۶۵
- ۲.۲.۵. تدوین و تبویب احادیث در حوزه حدیثی مدینه ۶۹
- ۲.۲.۶. آثار حدیثی برجسته ۷۰
- ۲.۲.۷. مکتب حدیثی مدینه بعد از امام رضا علیه السلام ۷۴
- ۲.۲.۸. حضور فعال راویان شیعه در مدرسه مدینه ۷۸
- ۲.۳. جمع بندی و نتیجه گیری ۷۹
۳. فصل سوم: قاریان، مفسران و محدثان مدنی امامیه ۸۳
- در آمد ۸۳
- ۳.۱. بخش اول: قاریان مدنی امامیه ۸۴
- ۳.۲. ابوظفیل ابی بن کعب بن قیس انصاری مدنی (?-۱۹ ه.ق) ۸۵
- ۳.۲.۱. شرح حال عمومی ۸۶
- ۳.۲.۲. ارتباط ابی با اهل بیت علیهم السلام ۸۷
- ۳.۲.۳. دیدگاه رجال شیعه ۸۹
- ۳.۲.۴. دیدگاه رجال عامه ۸۹
- ۳.۲.۵. طبقه و راویان و آثار ۹۰
- ۳.۲.۶. جمع بندی و نتیجه گیری ۹۱
- ۳.۳. عباد بن صامت انصاری مدنی (۳۸ ق.ه-۳۴ ه.ق) ۹۱

۹۲	شرح حال عمومی	۳.۳.۱
۹۲	عباده و اهل بیت	۳.۳.۲
۹۳	عباده و رجال شیعه	۳.۳.۳
۹۴	طبقه و راویان	۳.۳.۴
۹۴	روایات و آثار	۳.۳.۵
۹۴	جمع بندی و نتیجه گیری	۳.۳.۶
۹۴	سعید بن جبیر (۴۵ه.ق - ۹۵ه.ق)	۳.۴
۹۴	شرح حال عمومی	۳.۴.۱
۹۵	حضور در مکتب حدیثی مدینه	۳.۴.۲
۹۵	علیّت و وثاقت	۳.۴.۳
۹۶	طبقه و آثار و راویان	۳.۴.۴
۹۷	جمع بندی و نتیجه گیری	۳.۴.۵
۹۷	زید بن علی الشهید (۷۸ه.ق - ۱۲۰ه.ق)	۳.۵
۹۸	شرح حال عمومی	۳.۵.۱
۹۹	زید از منظر اهل بیت علیهم السلام	۳.۵.۲
۹۹	دیدگاه رجال شیعه	۳.۵.۳
۱۰۱	طبقه و اساتید و راویان زید	۳.۵.۴

۱۰۱.....	آثار و روایات	۳.۵.۵
۱۰۲.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۳.۵.۶
۱۰۲.....	حمران بن اعین(؟- ۱۳۰ه.ق)	۳.۶
۱۰۲.....	شرح حال عمومی	۳.۶.۱
۱۰۳.....	حضور در مکتب حدیثی مدینه	۳.۶.۲
۱۰۵.....	وثاقت و علمیت	۳.۶.۳
۱۰۷.....	طبقه، روایات و آثار	۳.۶.۴
۱۰۸.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۳.۶.۵
۱۰۹.....	عبدالله بن ابی یغفور (م. ۱۳۱ ه.ق)	۳.۷
۱۰۹.....	شرح حال عمومی	۳.۷.۱
۱۰۹.....	حضور در مکتب حدیثی مدینه	۳.۷.۲
۱۱۰.....	امامی بودن	۳.۷.۳
۱۱۲.....	علمیت و وثاقت	۳.۷.۴
۱۱۳.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۳.۷.۵
۱۱۳.....	ابان بن تغلب(-۱۴۱ه ق)قاری، مفسر، فقیه	۳.۸
۱۱۳.....	شرح حال عمومی	۳.۸.۱
۱۱۴.....	حضور در مکتب حدیثی مدینه	۳.۸.۲

۱۱۴.....	تشیع ابان	۳.۸.۳
۱۱۵.....	علمیت و وثاقت	۳.۸.۴
۱۱۷.....	ارزیابی	۳.۸.۵
۱۱۹.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۳.۸.۶
۱۲۰.....	مفسران امامیه مدینه	۴
۱۲۱.....	عبد الله بن عباس (؟-۵۸۶.ق)	۴.۲
۱۲۳.....	ابن عباس و اهل بیت	۴.۲.۱
۱۲۹.....	رجال شیعه	۴.۲.۲
۱۳۰.....	رجال سنی	۴.۲.۳
۱۳۱.....	طبقه و روایات و راویان	۴.۲.۴
۱۳۲.....	آثار و روایات	۴.۲.۵
۱۳۵.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۴.۲.۶
۱۳۶.....	ابی بن کعب انصاری	۴.۳
۱۳۷.....	جابر بن یزید جعفی (۱۲۸ه ق)	۴.۴
۱۳۷.....	شرح حال عمومی	۴.۴.۱
۱۳۷.....	حضور در مکتب حدیثی مدینه	۴.۴.۲
۱۳۸.....	تشیع جابر	۴.۴.۳

۱۳۹.....	علمیت و وثاقت	۴.۴.۴
۱۴۰.....	راویان، آثار و روایات	۴.۴.۵
۱۴۲.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۴.۴.۶
۱۴۲.....	محمدبن خالد برقی (?-?)	۴.۵
۱۴۲.....	شرح حال عمومی	۴.۵.۱
۱۴۳.....	حضور در مکتب حدیثی مدینه	۴.۵.۲
۱۴۳.....	علمیت و روایات	۴.۵.۳
۱۴۴.....	ارزیابی و نتیجه گیری	۴.۵.۴
۱۴۵.....	علی بن مهزیار اهوازی (?)	۴.۶
۱۴۵.....	شرح حال عمومی	۴.۶.۱
۱۴۵.....	وثاقت و علمیت	۴.۶.۲
۱۴۶.....	آثار و روایات، مشایخ و راویان	۴.۶.۳
۱۴۷.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۴.۶.۴
۱۴۸.....	نتیجه کلی	۴.۷
۱۵۱.....	فصل چهارم: فقیهان و متکلمان مدنی امامیه	۴
۱۵۱.....	در آمد	
۱۵۲.....	۱. فقهاء امامیه مکتب حدیثی مدینه	

- ۱۵۳..... ابو رافع اسلم(؟-۳۵ه.ق)..... ۱.۱
- ۱۵۵..... ابورافع از دیدگاه اهل بیت ۱.۱.۱
- ۱۵۶..... ابورافع از دیدگاه رجال شیعی ۱.۱.۲
- ۱۵۶..... ابورافع از نگاه سنیان ۱.۱.۳
- ۱۵۷..... طبقه و مشایخ و راویان ابورافع..... ۱.۱.۴
- ۱۵۸..... روایات و آثار ۱.۱.۵
- ۱۵۸..... جمع بندی و نتیجه گیری ۱.۱.۶
- ۱۵۹..... جابر بن عبدالله انصاری مدنی(۱۶ق.ه-۷۸ه.ق)..... ۱.۲
- ۱۵۹..... شرح حال عمومی ۱.۲.۱
- ۱۶۰..... جابر و اهل بیت ۱.۲.۲
- ۱۶۲..... رجال شیعه و جابر ۱.۲.۳
- ۱۶۳..... جابر در نگاه رجال شناسان عامه ۱.۲.۴
- ۱۶۳..... طبقه و آثار ۱.۲.۵
- ۱۶۵..... مشایخ و راویان ۱.۲.۶
- ۱۶۷..... جمع بندی و نتیجه گیری ۱.۲.۷
- ۱۶۷..... ابوسعید خدری(؟-۷۴ه.ق)..... ۱.۳
- ۱۶۸..... ابو سعید از نگاه اهل بیت ۱.۳.۱

۱۶۹.....	دیدگاه رجال شیعه	۱.۳.۲
۱۷۰.....	ابوسعید از منظر بزرگان عامه	۱.۳.۳
۱۷۱.....	مشایخ، راویان و آثار	۱.۳.۴
۱۷۲.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۱.۳.۵
۱۷۳.....	سعید بن مسیب مدنی (۵۱۷ق-۵۹۴ق)	۱.۴.
۱۷۷.....	سعید و اهل بیت	۱.۴.۱
۱۷۸.....	تشیع سعید	۱.۴.۲
۱۷۹.....	سعید از منظر رجال شیعه	۱.۴.۳
۱۸۱.....	سعید از نگاه رجال عامه	۱.۴.۴
۱۸۲.....	طبقه و آثار و راویان و اساتید	۱.۴.۵
۱۸۵.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۱.۴.۶
۱۸۶.....	زراره بن اعین شیبانی (م ۱۴۸ق)	۱.۵
۱۸۶.....	شرح حال عمومی	۱.۵.۱
۱۸۶.....	حضور در مکتب حدیثی مدینه	۱.۵.۲
۱۸۷.....	علمیت و وثاقت وی	۱.۵.۳
۱۹۲.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۱.۵.۴
۱۹۳.....	ثابت بن ابی صفیه أبو حمزة الثمالی (م ۱۵۰ ه. ق)	۱.۶

۱۹۳.....	شرح حال عمومی	۱.۶.۱.
۱۹۳.....	حضور در مکتب مدینه	۱.۶.۲
۱۹۴.....	روایات و آثار	۱.۶.۳
۱۹۵.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۱.۶.۴
۱۹۵.....	محمد بن مسلم (-۱۵۰ه ق)	۱.۷
۱۹۵.....	شرح حال عمومی عمومی	۱.۷.۱
۱۹۶.....	وثاقت و علمیت	۱.۷.۲
۱۹۸.....	حضور در مکتب حدیثی مدینه	۱.۷.۳
۱۹۹.....	روایات و آثار، مشایخ و راویان	۱.۷.۴
۲۰۱.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۱.۷.۵
۲۰۱.....	برید بن معاویه عجللی (-۱۵۰ه ق) فقیه	۱.۸
۲۰۱.....	حضور در مکتب حدیثی مدینه	۱.۸.۲
۲۰۲.....	وثاقت و علمیت	۱.۸.۳
۲۰۲.....	آثار و روایات	۱.۸.۴
۲۰۳.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۱.۸.۵
۲۰۳.....	جمیل بن دراج (?- قبل ۱۸۳ ه-ق)	۱.۶
۲۰۳.....	شرح حال عمومی	۱.۶.۱

۲۰۳.....	حضور در مکتب حدیثی مدینه	۱.۶.۲
۲۰۴.....	وثاقت و علمیت	۱.۶.۳
۲۰۵.....	طبقه، آثار و روایات	۱.۶.۴
۲۰۶.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۱.۶.۵
۲۰۷.....	یونس بن عبدالرحمن قمی (?-۲۰۸ هـ ق)	۱.۷
۲۰۷.....	حضور در مکتب حدیثی مدینه	۱.۷.۱
۲۰۸.....	تشیع یونس	۱.۷.۲
۲۰۹.....	علمیت و وثاقت	۱.۷.۳
۲۱۰.....	روایات و آثار	۱.۷.۴
۲۱۱.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۱.۷.۵
۲۱۲.....	صفوان بن یحیی (?-۲۱۰ هـ ق)	۱.۸
۲۱۲.....	شرح حال عمومی	۱.۸.۱
۲۱۲.....	وثاقت و علمیت	۱.۸.۲
۲۱۳.....	حضور در مکتب حدیثی مدینه	۱.۸.۳
۲۱۴.....	طبقه، روایات و آثار و روایان	۱.۸.۴
۲۱۶.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۱.۸.۵
۲۱۶.....	محمد بن ابی عمیر (?-۲۱۷ هـ ق)	۱.۹

۲۱۶.....	شرح حال عمومی	۱.۹.۱
۲۱۸.....	حضور در مکتب حدیثی مدینه	۱.۹.۲
۲۱۸.....	روایات و آثار	۱.۹.۳
۲۱۹.....	وثاقت و علمیت	۱.۹.۴
۲۲۲.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۱.۹.۵
۲۲۳.....	زکریا بن آدم قمی (?-۲۲۰ه.ق)	۱.۱۰
۲۲۳.....	حضور در مکتب حدیثی مدینه	۱.۱۰.۱
۲۲۴.....	وثاقت و علمیت	۱.۱۰.۲
۲۲۵.....	روایات و آثار و راویان	۱.۱۰.۳
۲۲۶.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۱.۱۰.۴
۲۲۶.....	أحمد بن محمد بن أبی نصر بزنی (?-۲۲۱ه.ق)	۱.۱۱
۲۲۷.....	حضور در مکتب حدیثی مدینه	۱.۱۱.۲
۲۲۷.....	وثاقت و علمیت	۱.۱۱.۳
۲۲۸.....	روایات و آثار	۱.۱۱.۴
۲۳۰.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۱.۱۱.۵
۲۳۱.....	فضل بن شاذان نیشابوری (?-۲۶۰ه.ق)	۱.۱۲
۲۳۱.....	وثاقت و علمیت	۱.۱۲.۱

۲۳۳.....	مشایخ و شاگردان	۱.۱۲.۲
۲۳۳.....	آثار و روایات	۱.۱۲.۳
۲۳۴.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۱.۱۲.۴
۲۳۵.....	احمد بن محمد بن عیسی اشعری	۱.۱۳
۲۳۵.....	شرح حال عمومی	۱.۱۳.۱
۲۳۶.....	حضور در مکتب حدیثی مدینه	۱.۱۳.۲
۲۳۷.....	علمیت و وثاقت	۱.۱۳.۳
۲۳۸.....	روایات و آثار	۱.۱۳.۴
۲۳۹.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۱.۱۳.۵
۲۳۹.....	ابو اسحاق ابراهیم بن محمد بن سمعان مدنی (م بین ۱۸۴ تا ۱۹۱ ه.ق)	۱.۱۴
۲۴۰.....	دیدگاه رجال شیعه	۱.۱۴.۱
۲۴۰.....	دیدگاه رجال عامه	۱.۱۴.۲
۲۴۲.....	طبقه ، اساتید و راویان	۱.۱۴.۳
۲۴۳.....	روایات و آثار	۱.۱۴.۴
۲۴۳.....	علی بن جعفر عریضی (؟-حدود سال ۲۲۵)	۱.۱۵
۲۴۴.....	شرح حال عمومی	۱.۱۵.۱
۲۴۴.....	دیدگاه رجال شیعه	۱.۱۵.۲

۲۴۶.....	دیدگاه رجال عامه	۱.۱۵.۳
۲۴۷.....	اساتید وراویان	۱.۱۵.۴
۲۴۸.....	روایات و آثار	۱.۱۵.۵
۲۴۹.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۱.۱۵.۶
۲۵۱.....	متکلمان مدنی امامیه	۲
۲۵۱.....	در آمد	
۲۵۳.....	۲.۱. ابو عبدالله سلمان فارسی (?-۳۶ه.ق)	
۲۵۳.....	شرح حال عمومی	۲.۱.۱
۲۵۵.....	سلمان از دیدگاه اهل بیت	۲.۱.۲
۲۵۷.....	سلمان از منظر رجال عامه	۲.۱.۳
۲۵۷.....	آثار و روایات	۲.۱.۴
۲۶۰.....	۲.۱.۵. راویان	
۲۶۰.....	سلمان در نگاه رجال شیعه	۲.۱.۶
۲۶۱.....	جمع بندی و نتیجه گیری	۲.۱.۷
۲۶۲.....	هشام بن سالم	۲.۲
۲۶۲.....	حضور در مکتب حدیثی مدینه	۲.۲.۲
۲۶۴.....	علمیت و وثاقت	۲.۲.۳